

Pandemiya dönəmi: elmi fəaliyyət və elektron kitabxanalar

Vüsalə MUSALI,
Professor
(T.C. Kastamonu Universiteti)

2020-ci ildə Müzəffər Azərbaycan Ordusu düşmən çaynağı altında inləyən torpaqlarımızı işğaldan azad edərək tarixi qələbəyə imza atdı. Bir tərəfdən zəfər xəbərlərinə sevinərkən, digər tərəfdən də şəhid xəbərləri ürəyimizi qorxuya salmışdır. Mühəribə bizə bütün dünyanı qorxuya salmış virusu belə unutturdu.

Lakin artıq həyat öz normal axarına qayıdır və vəziyyət yavaş-yavaş nizama düşür. Şanlı Ordumuz ölkəmizin keşiyindədir. Biz də vətəndaş olaraq öz üzərimizə düşən işi layiqincə yerinə yetirməyə çalışmalıyıq. Təbii ki, bu arada virusla da vaxtaşırıq.

2019-cu ilin sonundan etibarən yayılmağa başlayan COVID-19 virusu bütün dünyanı öz cənginə alıb, elm də daxil olmaqla bir çox sahəni iflic vəziyyətinə salıb. Fəqət çətin günlər insanları gərgin vəziyyətdən az itki ilə çıxmaq üçün düşünməyə vadar edib. Pandemiya dövrü müxtəlif yaş və ixtisas kateqoriyasından olan insanlara bu və ya digər dərəcədə mənfi təsir göstərib. Sağlamlığımızı qorumaq, ətrafımızdakıların sağlamlığını düşünmək və bu çətin dövrü daha az ziyanla başa vurmaq üçün bir çox qurumlar kimi ali məktəblər və kitabxanalar da məsafəli fəaliyyətə başladılar. Təbii ki, üzvbəz təhsilə alışmış müəllim-tələbə auditoriyası üçün bu, çox çətin bir keçid dövrü oldu. Buna da alışdıq. İnsanın qatlaşa bilməyəcəyi heç bir çətinlik yoxdur.

Karantin dövrü magistratura və doktorantura pilləsində təhsil alan gənc tədqiqatçıları daha çox narahat etməyə başladı. Çünki onlara dissertasiyalarını hazırlamaq üçün konkret müddət verilmişdir. Elmi rəhbər və məsləhətçilərdən ayrı düşmələri və kitabxanadan istifadələri mənbələri əldə edə bilməmələri onların həm təhsillərinə, həm də elmi fəaliyyətlərinə təsirli olmuşdur. Amma buna da çarə varmış.

Dünya təcrübəsinə nəzər yetirdiyimiz zaman görürük ki, bir çox ölkələrdə pandemiya ilə əlaqədar uzun müddətdən bəri uzaqdan təhsil təbiiq olunmaqdadır. Bu sistemin nə qədər səmərəli olub-olmadığı isə təhsilin keyfiyyətindən, müəllimlərdən və tələbələrəndən asılıdır.

Qardaş Türkiyədə bu səbəbdən ali təhsildə sadəcə bir həftəlik dərş kəsintisi oldu. Daha sonra isə həm bakalavr, həm magistratura, həm də doktorantura dərşləri distant şəkildə davam etdi. Magistratura və doktoranturada təhsil alan tələbələr dissertasiyaları tam zamanında müdafiə edilməkdədir. Dosentlik mürciətlərində də heç bir gecikmə yoxdur. Bu deyilənlərə əsasən, uzaqdan təhsil Türkiyədəki ali təhsil iflic vəziyyəte sala bilmədi. Türkiyə təcrübəsinə əsaslanaraq deyə bilərik ki, qardaş ölkə müasir informasiya texnologiyalarını təbiiq etmək şərti ilə pandemiya dövründə ali təhsildəki problemləri minimuma endirib.

Dünya təcrübəsinə mürciət etsək, görürük ki, həm magistratura, həm də doktorantura pilləsində məcburi dərşlər arasında "Tədqiqat metodları" fənni tədris olunmaqdadır və bu, əsas dərşlərdən biridir. Bu dərşdə tədqiqatın necə aparılmasını və qaynaqların necə və haradan əldə edilməsi kimi vacib məsələlər tədris edilir. Elektron qaynaqlar da bu dərşin ən mühüm hissəsini təşkil edir. Bu fənnin də tədris proqramlarında yoxluğu tələbələrimizin və gənc tədqiqatçılarımızın işini çətinləşdirir.

"Evde oturaraq elmi fəaliyyət göstərmək mümkündürmü", "Bu, nə qədər səmərəlidir", "Qaynaqları haradan və necə əldə etməli", "Odenişsiz fəaliyyət göstərən elektron kitabxanalar varmı" kimi sualları cavablamaya çalışıq.

"Evde oturaraq elmi fəaliyyət göstərmək mümkündürmü?" sualına cavab olaraq deyə bilərik ki, söhbət filologiya sahəsindən gedirsə, bu, müəyyən mənada mümkündür. Birincisi, "Google Meet" bağlantısı elmi rəhbər və məsləhətçilərlə görüntülü əlaqə saxlamaq və elmi işlərin yoxlanmasını, redaktəsini həyata keçirmək baxımından mükəmməl vasitədir. İkincisi, artıq hər hansı bir ölkəyə əlyazma, qaynaq və sair əldə etmək üçün qurumlar tərəfindən böyük məbləğdə vəsaitin ayrılması ilə təşkil olunan ezamiyyətlərin sayında çox ciddi azalma var. Azalmanın səbəbi dünya kitabxanalarının böyük əksəriyyətinin elektron kataloqlarının mövcudluğu. İstədiyiniz mənbəni elektron kataloqdan tapdıqdan sonra ehtiyacınız olan qaynağı ödənişli və ya ödənişsiz əsaslarla dəqiqələr içərisində əldə etməyimiz mümkündür.

Pandemiya vəziyyətinin müvəqqəti olduğunu nəzərə alsaq, dünya kitabxanalarının bizə təqdim etdikləri xidmətlərdən istifadə edərək bu çətin dövrü də itkisiz başa vura bilərik.

Azərbaycan Milli Kitabxanası pandemiya dövründə nümunəvi fəaliyyət göstərən kitabxanalardandır və Azərbaycanda bu baxımdan alternativ yoxur. Belə ki, kitabxanadakı mənbələrin böyük əksəriyyətini onlayn şəkildə oxumaq mümkündür. Bundan başqa, kitabxana oxucuya istənilən hər hansı bir sənəd növünü sifariş etmək

elektron variantını əldə etmək imkanını da təklif edir. <http://anl.az/new/>

Azərbaycan Respublikası Prezident Kitabxanasının elektron resursları arasında filoloqların ehtiyaclarını ödəyəcək bəzi kitablar mövcuddur. <http://www.ebooks.az/>

Azərbaycan Dövlət Tərcümə Mərkəzinin "Açıq kitab" elektron kitabxanası Azərbaycan ədəbiyyatı, dünya ədəbiyyatı, ensiklopediya, lüğət və s. nəşr növlərinin oxuculara təqdim edən müaliə portalıdır.

<https://achiqkitab.aztc.gov.az/Pages/View/3/>

Mədəniyyət Nazirliyi tabeliyində olan və 1920-ci ildən fəaliyyətə başlayan Kitabxana Kollektoru da bir çox sənəd növlərini əldə etmək üçün əhəmiyyətli elektron qaynaqlardandır.

<http://bookcollector.az/haqqimizda/>
Təbrizin soylu bir ailəsində doğulmuş hüquqşünas Bəy Hadinin Azərbaycan ədəbiyyatı və mədəniyyətinin təbliği sahəsindəki fəaliyyəti əvəzsizdir. Bəy Hadinin qurucusu olduğu Turuz kitabxanasında 18000 kitab və əlyazmanın elektron formatını əldə etmək mümkündür. <https://turuz.com/>

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Folklor İnstitutu (http://www.folklor.az/azerb_folklor_kulliyati.htm), Ədəbiyyat İnstitutu (<https://www.literature.az/?page=152&lang=aze>) və Əlyazmalar İnstitutunun <http://www.manuscript.az/index.php?do=static&page=klassik> elektron kitabxanalarında sözlügedən qurumların eməkdaşlarının bəzi tədqiqatlarına və institutun elmi toplularının bəzi saylarına yer verilmişdir.

AMEA və universitet kitabxanalarının da elektron xidmətlərini təkmilləşdirərək müasir standartlara uyğun fəaliyyət göstərəcəklərinə, Azərbaycanla bağlı tədqiqatları dünyaya ixrac edəcəklərinə ümid edirik.

Yenə də qardaş ölkəyə nəzər saldıqda deyə bilərik ki, Türkiyə Əlyazma Əsərlər Qurumu klassik əsərlərin mühafizəsi və nəşrini həyata keçirən təşkilatdır. Qurumun rəsmi saytında nəşr etdikləri əsərlərin, lüğətlərin elektron variantlarını əldə etmək mümkündür. Bundan əlavə, elektron kitabxanasında ki əlyazma əsərləri müəyyən məbləğ ödəyərək endirmək mümkündür. Kitabxanada klassik Azərbaycan ədəbiyyatının ən dəyərli nümunələrinin əlyazma nüsxələri də mühafizə olunmaqdadır. <https://www.yek.gov.tr/>

Türkiyə Milli Kitabxanası daxilindəki Elektron Kitabxana qiymətli əlyazma və dövrü mətbuat orqanlarını əldə etmək imkanını təklif edir. Kitabxana ödənişsizdir.

Türk Dil Qurumu kitabxanasında mühafizə olun əlyazmaları da müəyyən ödənişlə məbləği ödəyərək endirmək mümkündür.

İstanbul Böyükşəhər Bələdiyyəsi tə-

rəfindən qurulan Atatürk Kitablığında 4760 əlyazma əsər, 40000-dən artıq əski çap kitabı və sair elektron formata təqdim olunmaqdadır. Türkiyə Döyənət Vəqfi İslam Araşdırmaları Mərkəzinin (İSAM) də fəaliyyəti aqlışlanmalıdır. Mərkəzin kitabxanasından klassik ədəbiyyatla bağlı əski çap kitablarını və məqalələrin elektron formata əldə etmək mümkündür. Ankara Universiteti Əlyazma Əsərlər Kataloqundan bəzi əsərlər də əlçatandır.

Hakkı Tarık Us Collection İstanbulda Beyazıt Dövlət Kitabxanasında mühafizə olunan ərəb əlifbalı 1366 əldə dövrü nəşrin elektron variantını əhatə edir. Portaldə mühaicir Azərbaycan dövrü mətbuatına yer verilmişdir.

İran Milli Kitabxanası klassik Azərbaycan ədəbiyyatı qaynaqlarını əldə etmək üçün mükəmməl rəqəmsal kitabxanadır.

İran Məclis Kitabxanası da Azərbaycan dili və ədəbiyyatı üçün dəyərli olan çox sayda əlyazmanı oxucuların istifadəsinə vermişdir.

Ketabnak platforması fars dilində olan Azərbaycan ədəbiyyatı nümunələrini əldə etmək üçün dəyərli bazadır. Platforma hal-hazırda ödənişlidir.

Fars dilində nəşr olunmuş Azərbaycan ədəbiyyatı nümunələri <http://www.ketabfarsi.org/> platformasında oxuculara təqdim edilməkdədir.

Britaniya Milli Kitabxanasında mühafizə olunan şərq əlyazmalarını rəqəmsal kitabxana vasitəsi ilə əldə etmək mümkündür.

Təməli 1997-ci ildə atılan Avropa Milli Kitabxanaları Layihəsi mərkəzi Hollandiya Krallıq Kitabxanası olmaqla 48 milli kitabxananın ortaq portalını əhatə etməkdədir. Burada Vatikan, İspaniya, Portuqaliya, Moldova, Rumıniya, Florensiya, Roma, Polşa, Fransa, Almaniya, Finlandiya, Malta, Lüksemburq və sair kitabxanaların 26.394.274-dən çox elektron qaynağını cəmləşdirilib.

Bu məqalədə hazırda rəqəmsal xidmət göstərən bazalar və elektron kitabxanalar haqqında məlumat verməklə gənc filoloqlarımızın tədqiqatlarına dəstək olmaq istədik.

Digər çoxsaylı kitabxanaların təklif etdikləri imkanlar barədə bu məqalənin 525.az-dakı internet versiyasından daha ətraflı məlumat almaq olar.

Sonda onu da qeyd edək ki, pandemiya dövründə bütün dünyada elmi proqramlar, seminarlar, simpozium, konfrans, panellər məsafədən davam etməkdədir. Elmi jurnalları nəşrində də gecikmə müşahidə olunmaqdadır.

Bu çətin zamanda gənclərimizə dəstək üçün, xaricdə yaşayan və çalışan bir Azərbaycan vətəndaşı olaraq gənc tədqiqatçılarımızın çətinliklərini həll etmək üçün əlimdən gələni etməyə hazırım.